

ผลกระทบโรคโควิด-19 ต่อสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก และข้อมูลข่าวสารในประเทศไทย

บันทึกทางกฎหมาย

กรกฎาคม 2564

คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล

คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล (International Commission of Jurists – ICJ) ประกอบด้วยผู้พิพากษาและทนายความที่มีชื่อเสียงจากทุกภูมิภาคทั่วโลกจำนวน 60 คน ซึ่งทำงานส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนบนหลักนิติธรรม โดยใช้ความเชี่ยวชาญพิเศษด้านกฎหมายเพื่อพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบยุติธรรมทั้งระดับชาติและระดับสากล

คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากลก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2495 และปฏิบัติงานในห้าทวีป ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อให้กฎหมายสิทธิมนุษยชนและกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศพัฒนาก้าวหน้าขึ้นและถูกนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพให้เกิดการเคารพและประกันสิทธิทางพลเมือง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองและสังคมอย่างแท้จริง เพื่อให้ความคุ้มครองหลักการแบ่งแยกอำนาจ ตลอดจนเพื่อให้หลักประกันความเป็นอิสระของตุลาการและผู้ประกอบวิชาชีพด้านกฎหมาย

@ผลกระทบโรคโควิด-19 ต่อสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก และข้อมูลข่าวสารในประเทศไทย

© ลิขสิทธิ์ของคณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล
กรกฎาคม พ.ศ. 2564

คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากลอนุญาตให้คัดลอกข้อความจากเอกสารต่างๆขององค์กรไปจัดพิมพ์ซ้ำได้ โดยต้องมีการแสดงนิติกรรมประกาศและสงวนลิขสิทธิ์ที่มีข้อความนั้นไปยังสำนักงานใหญ่ของคณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากลตามที่อยู่ด้านล่าง

International Commission of Jurists
P.O. Box 1740
Rue des Buis 3
1211 Geneva 1
Switzerland

t: +41 22 979 38 00
www.icj.org

ผลกระทบโรคโควิด-19 ต่อสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก และข้อมูลข่าวสารในประเทศไทย

บันทึกทางกฎหมาย

กรกฎาคม 2564

บันทึกทางกฎหมายของคณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล

ผลกระทบโรคโควิด-19 ต่อสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและข้อมูลข่าวสารในประเทศไทย

20 กรกฎาคม พ.ศ. 2564 ¹

1. ความเป็นมา

นับตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2563 ประเทศไทยตกอยู่ภายใต้สถานการณ์ฉุกเฉินซึ่งประกาศโดยอาศัยอำนาจภายใต้มาตรา 5 แห่งพระราชกำหนดว่าด้วยการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (“พ.ร.ก. สถานการณ์ฉุกเฉิน”) โดยแจ้งว่าการประกาศดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อยับยั้งการระบาดใหญ่ของโรคโควิด-19² มาตรา 5 แห่ง พ.ร.ก. สถานการณ์ฉุกเฉิน บัญญัติให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรีในการประกาศ “สถานการณ์ฉุกเฉิน” โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี³

ในการรับมือกับการระบาดใหญ่ครั้งนี้ รัฐบาลไทยออกข้อกำหนดตามความในมาตรา 9 แห่ง พ.ร.ก. สถานการณ์ฉุกเฉินหลายฉบับ โดยเนื้อหาบางส่วนของการข้อกำหนดนั้นไม่สอดคล้องกับพันธกรณีของประเทศไทยเกี่ยวกับการเคารพและประกันสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและสิทธิในข้อมูลข่าวสาร เนื้อหาบางส่วนของการ

¹ ข้อมูลที่ปรากฏในบันทึกทางกฎหมายฉบับนี้เป็นข้อมูลล่าสุด ณ วันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2564

² The Straits Times, “Thailand to invoke emergency decree as coronavirus cases soar”, 24 มีนาคม พ.ศ. 2563, เข้าถึงได้ที่: <https://www.straitstimes.com/asia/se-asia/thailand-to-declare-1-month-emergency-on-march-26>; TAT News, “Thailand extends Emergency Decree for eleventh time until 31 May 2021”, 31 มีนาคม พ.ศ. 2564, เข้าถึงได้ที่: <https://www.tatnews.org/2021/03/thailand-extends-emergency-decree-for-eleventh-time-until-31-may-2021/>. มาตรา 5 แห่ง พ.ร.ก. สถานการณ์ฉุกเฉิน บัญญัติให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีในการประกาศ “สถานการณ์ฉุกเฉิน”; โปรดดู ICJ, “บันทึกทางกฎหมายของคณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล: การบังคับใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินของประเทศไทยต่อการชุมนุมประท้วงในปี พ.ศ. 2563”, 22 ตุลาคม พ.ศ. 2563, หน้า 1, เข้าถึงได้ที่: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2020/10/Thailand-Protests-Legal-Briefing-2020-ENG.pdf>.

³ มาตรา 5 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (“พ.ร.ก. สถานการณ์ฉุกเฉิน”), เข้าถึงได้ที่: http://210.246.148.76/thaiquest/getFileProxy/comment.aspx?url=%2Fdata%2Fdocument%2Fext810%2F810259_0001.pdf.

ข้อกำหนดนี้ยังมีลักษณะที่คลุมเครือ สามารถตีความได้อย่างกว้าง และยังกำหนดบทลงโทษรุนแรงสำหรับผู้ฝ่าฝืน อันเป็นการขัดต่อหลักความชอบด้วยกฎหมาย หลักความได้สัดส่วน และหลักความจำเป็น

ข้อบกพร่องของข้อกำหนดเหล่านี้ ประกอบกับกฎหมายเดิมซึ่งมีเนื้อหาไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน เปิดช่องให้เจ้าหน้าที่รัฐสามารถใช้อำนาจโดยมิชอบในการจำกัดการใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงออก และข้อมูลข่าวสารได้อย่างเป็นระบบ การจำกัดสิทธิภายใต้ข้อกำหนดดังกล่าวมักอ้างถึงเหตุจำเป็นทางด้านการสาธารณสุข การจำกัด “ข้อมูลเท็จ” “ความมั่นคง” และ “ศีลธรรมอันดี” และยังกำหนดบทลงโทษทางอาญาที่ไม่ได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของการกระทำ

บันทึกทางกฎหมายฉบับนี้มีเนื้อหาที่เพิ่มเติมจากรายงานที่จัดทำโดย ICJ เรื่องการควบคุมอินเทอร์เน็ต: การจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกและข้อมูลข่าวสารออนไลน์ในประเทศไทย⁴ เผยแพร่เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2564 และบันทึกทางกฎหมาย: การบังคับใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินเพื่อรับมือกับการระบาดของโรคโควิด-19 ในประเทศไทย⁵ เผยแพร่เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2564 โดยรายงานทั้งสองฉบับนี้ได้กล่าวถึงมาตรฐานระหว่างประเทศ และกฎหมายระหว่างประเทศโดยละเอียด

2. กฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน

หน่วยงานภาครัฐมีการใช้ทั้งกฎหมายเดิมและกฎหมายใหม่ที่ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานและกฎหมายสิทธิมนุษยชนเป็นเครื่องมือเพื่อกำหนดการใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและสิทธิข้อมูลข่าวสารที่มีความเชื่อมโยงกับการระบาดของโรคโควิด-19 อย่างเป็นระบบ

ก. บทบัญญัติกฎหมายฉบับใหม่ที่ไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน

ภายหลังการประกาศใช้สถานการณ์ฉุกเฉินทั่วราชอาณาจักร รัฐบาลไทยได้ออกข้อกำหนดใหม่เพื่อใช้รับมือกับการระบาดของโรคโควิด-19 โดยอาศัยอำนาจภายใต้มาตรา 9 แห่ง พ.ร.ก. สถานการณ์ฉุกเฉินซึ่งให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรีในการออกข้อกำหนดอันรวมไปถึงข้อห้ามต่าง ๆ ดังนี้

มาตรา 9(3): “ห้ามการเสนอข่าว การจำหน่าย หรือทำให้แพร่หลายซึ่งหนังสือ สิ่งพิมพ์ หรือสื่ออื่นใดที่มีข้อความอันอาจทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัวหรือเจตนาบิดเบือนข้อมูลข่าวสารทำให้เกิด

⁴ ICJ, ‘การควบคุมอินเทอร์เน็ต: การจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกและข้อมูลข่าวสารออนไลน์ในประเทศไทย’, 22 มิถุนายน พ.ศ. 2564, เข้าถึงได้ที่: <https://www.icj.org/thailand-new-icj-report-highlights-intensified-online-restrictions/> (‘ICJ 2021 FOE Online Report’)

⁵ ICJ, ‘บันทึกทางกฎหมาย: การบังคับใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินเพื่อรับมือกับการระบาดของโรคโควิด-19 ในประเทศไทย, 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2564 เข้าถึงได้ที่: https://www.icj.org/wp-content/uploads/2021/07/FINAL_APP270601_TFH_Draft_COVID_19_ED_LEGAL_BRIEFING_proofread.pdf .

ความเข้าใจผิดในสถานการณ์ฉุกเฉินกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ หรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน”

เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2563 และเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2564 มีการออกข้อกำหนดฉบับที่ 1 และข้อกำหนดฉบับที่ 27 ภายใต้มาตรา 9 แห่ง พ.ร.ก. สถานการณ์ฉุกเฉิน (“ข้อกำหนดฉบับที่ 1 และข้อกำหนดฉบับที่ 27”) ตามลำดับ⁶ ข้อกำหนดดังกล่าวกำหนดข้อห้ามไว้ ดังนี้

- ข้อ 6 แห่งข้อกำหนดฉบับที่ 1: “การเสนอข่าวหรือทำให้แพร่หลายทางสื่อต่าง ๆ ซึ่งมีข้อความหรือข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (โควิด 19) อันไม่เป็นความจริงและอาจทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัว หรือเจตนาบิดเบือนข้อมูลข่าวสารดังกล่าวอันทำให้เกิดความเข้าใจผิดในสถานการณ์ฉุกเฉินจนกระทบต่อการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน”⁷
- ข้อ 11 แห่งข้อกำหนดฉบับที่ 27: “การเสนอข่าวหรือการทำให้แพร่หลายซึ่งหนังสือ สิ่งพิมพ์ หรือสื่ออื่นใดที่มีข้อความอันอาจทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัว หรือเจตนาบิดเบือนข้อมูลข่าวสารทำให้เกิดความเข้าใจผิดในสถานการณ์ฉุกเฉินจนกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ หรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน”⁸

โดยเฉพาะข้อ 11 ของข้อกำหนดฉบับที่ 27 ใช้ภาษาในลักษณะเดียวกับมาตรา 9(3) แห่ง พ.ร.ก. สถานการณ์ฉุกเฉิน

คำนิยามของคำว่า “ความมั่นคง” “ความสงบเรียบร้อยของประชาชน” “ศีลธรรมอันดีของประชาชน” ที่ใช้ในบทบัญญัติข้างต้นมีลักษณะที่สามารถตีความได้อย่างกว้างขวางและคลุมเครือ บทบัญญัติในข้อกำหนดนำถ้อยคำข้างต้นมาใช้โดยไม่มีการกำหนดหรือระบุคำนิยามไว้อย่างชัดเจน ซึ่งขัดต่อหลักความชอบด้วยกฎหมาย เพราะภายใต้หลักความชอบด้วยกฎหมาย (legality) และหลักความชอบธรรม

⁶มีการออกข้อกำหนดภายใต้มาตรา 9 แห่ง พ.ร.ก. สถานการณ์ฉุกเฉิน จำนวนรวมทั้งสิ้น 27 ฉบับ ข้อกำหนดฉบับล่าสุดตราขึ้นเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2564 ข้อกำหนดส่วนใหญ่ได้รับการบัญญัติขึ้นเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนมาตรการฉุกเฉินในการแก้ไขปัญหาการระบาดใหญ่ในแต่ละช่วงเวลา ในประการสำคัญ บทบัญญัติในข้อกำหนดหลายฉบับมีลักษณะที่สามารถตีความได้อย่างกว้างขวาง ดังที่จะกล่าวถึงต่อไป

⁷ข้อ 6, ข้อกำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 1), 25 มีนาคม พ.ศ. 2563, เข้าถึงได้ที่: <https://www.mfa.go.th/en/content/115867-regulation-issued>.

⁸ข้อ 11, ข้อกำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 27), 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2564, เข้าถึงได้ที่: https://www.tosh.or.th/covid-19/images/file/2021/T_0027.PDF?t=1626054839

(legitimacy) กฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิมนุษยชนจะต้องบัญญัติด้วยภาษาที่ชัดเจน และกำหนดขอบเขตที่แน่นอนของข้อจำกัดดังกล่าว ทั้งนี้ เป็นไปตามบทบัญญัติของข้อ 19(3) แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights หรือ ICCPR) ที่ประเทศไทยเป็นภาคี⁹ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (UN Human Rights Committee) ให้การรับรองว่าการบัญญัติกฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและสิทธิข้อมูลข่าวสารจะต้องมีความชัดเจนเพียงพอ เพื่อให้บุคคลสามารถเข้าใจและควบคุมการกระทำของตนเองได้อีกทั้งกฎหมายดังกล่าวจะต้องไม่ให้อำนาจหรือดุลยพินิจที่กว้างขวางแก่ผู้บังคับใช้กฎหมาย¹⁰

นอกจากนี้บทบัญญัติและลักษณะการบังคับใช้ข้อกำหนดดังกล่าว¹¹ ยังไม่สอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนและหลักความจำเป็น¹² ผู้ฝ่าฝืนข้อกำหนดดังกล่าวอาจต้องรับโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกิน 40,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ¹³ สำหรับกรณีตามมาตรา 9(3) แห่ง พ.ร.ก. สถานการณ์ฉุกเฉิน ข้อ 6 แห่งข้อกำหนดฉบับที่ 1 และข้อ 11 แห่งข้อกำหนดฉบับที่ 27 แม้ ICJ เห็นว่าจำเป็นต้องมีการป้องกันปราบปรามการเผยแพร่ข้อมูลเท็จบนสื่อออนไลน์เพื่อการคุ้มครองความปลอดภัยทางสาธารณสุขในสถานการณ์โรคระบาดซึ่ง

⁹ ข้อ 19 แห่ง ICCPR “1. บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะมีความคิดเห็นโดยปราศจากการแทรกแซง 2. บุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพแห่งการแสดงออก สิทธินี้รวมถึงเสรีภาพที่จะแสวงหา รับและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและความคิดทุกประเภทโดยไม่คำนึงถึงพรมแดน ทั้งนี้ ไม่ว่าด้วยวาจาเป็นลายลักษณ์อักษรหรือการตีพิมพ์ ในรูปของศิลปะ หรือโดยการอาศัยสื่อประเภทอื่นตามที่ตนเลือก 3. การใช้สิทธิตามที่บัญญัติไว้ในวรรค 2 ของข้อนี้ ต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบพิเศษควบคู่ไปด้วย การใช้สิทธิดังกล่าวอาจมีข้อจำกัดในบางเรื่อง แต่ทั้งนี้ข้อจำกัดนั้นต้องบัญญัติไว้ในกฎหมายและจำเป็นต่อ: (ก) การเคารพในสิทธิหรือชื่อเสียงของบุคคลอื่น และ (ข) การรักษาความมั่นคงของชาติ หรือความสงบเรียบร้อย หรือการสาธารณสุข หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน”

¹⁰ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ, ‘ความเห็นทั่วไปฉบับที่ 34’, CCPR/C/GC/34, ย่อหน้า 25 (CCPR/C/GC/34); คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ, ‘ความเห็นทั่วไปฉบับที่ 37’, CCPR/C/GC/37, ย่อหน้า 44.

¹¹ โปรดดู: ICJ 2021 FOE Online Report, หน้า 54-56. โปรดดู: ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, ‘COVID-19 กับการจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกภายใต้ พรก. ฉุกเฉิน’, มิถุนายน พ.ศ. 2564, เข้าถึงได้ที่: <https://bit.ly/3jXK0PL>

¹² สำหรับประเด็นด้านสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก ความคิดเห็น และข้อมูลข่าวสาร คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติได้ชี้แจงว่าต้องไม่ทำการจำกัดสิทธิหากสามารถใช้มาตรการอื่นที่เข้มงวดน้อยกว่า ทั้งนี้ การปรับใช้หลักความได้สัดส่วนสามารถช่วยพิจารณาว่าการจำกัดสิทธินั้นได้สัดส่วนกับความมุ่งหมาย ไม่มีความหมายที่กว้างจนเกินไป และเป็น “มาตรการที่ล่วงล้ำสิทธิน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับมาตรการอื่น เพื่อให้ความคุ้มครองเช่นว่า”; CCPR/C/GC/34, ย่อหน้า 33 - 35.

¹³ ข้อ 15, ข้อกำหนดฉบับที่ 1; ข้อ 11, ข้อกำหนดฉบับที่ 27

เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่การดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ข้างต้นจะต้องใช้มาตรการที่ได้สัดส่วนและไม่เป็นการล่วงล้ำสิทธิแทนการใช้มาตรการลงโทษทางอาญา และ/หรือกำหนดค่าปรับที่สูงเกินควร¹⁴

ข้อบกพร่องของกฎหมายดังกล่าวยังเปิดช่องให้หน่วยงานรัฐใช้อำนาจอย่างกว้างขวางเพื่อบังคับใช้กฎหมาย โดยมาตรการซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนปรากฏดังกรณีตัวอย่าง ดังนี้

ข. กฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน

หน่วยงานภาครัฐของประเทศไทยยังใช้อำนาจภายใต้กฎหมายเดิมที่ไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนอยู่แล้วเพื่อกำกัสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและข้อมูลข่าวสารในขณะการระบาดของโรค ICJ ได้ทำการบันทึกและวิเคราะห์บทบัญญัติเหล่านี้ดังปรากฏในเอกสารฉบับก่อนหน้า¹⁵ มีการกล่าวถึงประเด็นความสอดคล้องกับมาตรฐานและกฎหมายสิทธิมนุษยชน บทวิเคราะห์ดังกล่าวสามารถสรุปได้ ดังนี้

(i) พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560¹⁶

มาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติการกระทำความผิดคอมพิวเตอร์ (“พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์”) บัญญัติความผิดทางอาญาสำหรับการกระทำความผิดต่อไปนี้

- “นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ที่บิดเบือนหรือปลอมไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วนหรือข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จ โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ประชาชน” (มาตรา 14(1))
- “นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จ โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายต่อการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ ความปลอดภัยสาธารณะ ... หรือก่อให้เกิดความตื่นตระหนกแก่ประชาชน” (มาตรา 14(2))

¹⁴ ICJ, ‘Southeast Asia: States must respect and protect rights in combating misinformation online relating to COVID-19’, 1 เมษายน พ.ศ. 2563, เข้าถึงได้ที่: <https://www.icj.org/southeast-asia-states-must-respect-and-protect-rights-in-combating-misinformation-online-relating-to-covid-19/>.

¹⁵ ICJ 2021 FOE Online Report

¹⁶ โปรดดู ICJ, ‘การควบคุมอินเทอร์เน็ต: การจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกและข้อมูลข่าวสารออนไลน์ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้’, 2562, หน้า 50 – 51, 116, 146, เข้าถึงได้ที่: <https://www.icj.org/southeast-asia-icj-launches-report-on-increasing-restrictions-on-online-speech/> (‘ICJ 2019 FOE Online Report’); และ ICJ 2021 FOE Online Report, พ.ศ. 2564, หน้า 27 – 29, สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติม.

- “นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ใด ๆ อันเป็นความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชอาณาจักรหรือความผิดเกี่ยวกับการก่อการร้ายตามประมวลกฎหมายอาญา” (มาตรา 14(3))

การกระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี และปรับไม่เกิน 100,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ¹⁷

เนื่องด้วยภาษาที่ใช้ในบทบัญญัติดังกล่าวมีความคลุมเครือ หน่วยงานภาครัฐของประเทศไทยจึงสามารถใช้ดุลยพินิจอย่างกว้างขวางในการปราบปราม “ข้อมูลเท็จ” ที่เกี่ยวข้องกับโรคโควิด-19 อันอาจหมายรวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์โดยชอบธรรมเกี่ยวกับความสามารถของรัฐบาลในการรับมือกับโรคโควิด-19 อนุมาตราภายใต้มาตรา 14 ไม่ได้กำหนดองค์ประกอบความผิดให้รวมถึงการมีเจตนาร้ายหรือการกระทำโดยมิชอบในการนำข้อมูลเท็จเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์¹⁸ แตกต่างไปจากเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในข้อ 19 แห่ง ICCPR ซึ่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่ารัฐภาคีควรเลี่ยง “การกำหนดโทษทางอาญาหรือกำหนดความผิดสำหรับการตีพิมพ์ข้อมูลเท็จที่เป็นไปโดยผิดพลาดและไม่มีเจตนาร้าย”¹⁹

(ii) มาตรา 112 แห่งประมวลกฎหมายอาญา²⁰

มาตรา 112 แห่งประมวลกฎหมายอาญากำหนดความผิดฐานหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ (*lèse-majesté*) โดยบัญญัติว่า “ผู้ใดหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายพระมหากษัตริย์ พระราชินี หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงสิบห้าปี”²¹

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติเน้นย้ำว่า “การจำคุกผู้ที่ใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น” เป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก ถือเป็นการละเมิดพันธกรณีตามที่กำหนดไว้ในข้อ 19(3) ของ ICCPR²² ความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับความเห็นทั่วไปฉบับที่ 34 ของคณะกรรมการ ที่อธิบายว่า บุคคลที่ดำรงตำแหน่งสาธารณะ “สามารถถูกวิพากษ์วิจารณ์และถูกโต้แย้งทางการเมืองโดยชอบธรรม” และ

¹⁷พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560, เข้าถึงได้ที่:

<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2560/A/010/24.PDF>.

¹⁸ การหารือระหว่าง ICJ ร่วมกับองค์กรพันธมิตร.

¹⁹ CCPR/C/GC/34, ย่อหน้า 47, 49.

²⁰ โปรดดู ICJ 2019 FOE Online Report, หน้า 62-69; และ ICJ 2021 FOE Online Report, หน้า 25-26, สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติม

²¹ ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499, เข้าถึงได้ที่:

<http://www.krisdika.go.th/librarian/get?sysid=443287&ext=pdf>.

²² คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ, ‘ข้อสังเกตเชิงสรุปต่อรายงานรอบที่สองของประเทศไทย’, UN Doc. CCPR/C/THA/CO/2, 25 เมษายน พ.ศ. 2560, ย่อหน้า 37 – 38 (‘ข้อสังเกตเชิงสรุปสำหรับประเทศไทย’).

“กฎหมายจะต้องไม่กำหนดโทษที่ร้ายแรงกว่าความผิดทั่วไปเพียงเพราะสถานะของบุคคลที่อาจได้รับความเสียหายแก่ชื่อเสียงดังกล่าว”²³

(iii) ความผิดฐานหมิ่นประมาททางอาญา²⁴

มาตรา 326 และมาตรา 327 แห่งประมวลกฎหมายอาญา กำหนดบทลงโทษสูงสุดจำคุกหนึ่งปี ปรับไม่เกิน 20,000 บาท (ประมาณ 615 ดอลลาร์สหรัฐ) หรือทั้งจำทั้งปรับสำหรับความผิดฐานหมิ่นประมาท นอกจากนี้มาตรา 328 ยังกำหนดโทษสำหรับความผิดฐานหมิ่นประมาทที่ “กระทำโดยการโฆษณา” ด้วยการจำคุกไม่เกินสองปีและปรับไม่เกิน 200,000 บาท²⁵

หน่วยงานภาครัฐและองค์กรภาคธุรกิจได้นำบทบัญญัติดังกล่าวมาใช้ในอย่างเปิดเผยเพื่อตอบโต้กลุ่มบุคคลที่ทำหน้าที่เปิดโปงการกระทำที่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน²⁶ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าโดยทั่วไปโทษทางอาญานั้นไม่สมควรมานำมาใช้กับกรณีการหมิ่นประมาท และการจำคุกเป็นวิธีการลงโทษที่ไม่ได้สัดส่วนและถือเป็นการละเมิดพันธกรณีตามข้อ 19 แห่ง ICCPR อีกด้วย²⁷

ถึงกระนั้นศาลอาญากรุงเทพเคยรับรองว่าฐานความผิดหมิ่นประมาททางอาญานั้นสอดคล้องกับพันธกรณีของประเทศไทยภายใต้ ICCPR²⁸ คำตัดสินดังกล่าวไม่สอดคล้องกับพันธกรณีของประเทศไทยตามกฎหมายระหว่างประเทศ อีกทั้งยังไม่สามารถนำมาใช้อ้างเพื่อปฏิเสธความรับผิดชอบจากความล้มเหลวในการ

²³ CCPR/C/GC/34, ย่อหน้า 38.

²⁴ โปรดดู ICJ 2019 FOE Online Report, หน้า 50 – 59; และ ICJ 2021 FOE Online Report, หน้า 26 – 27, สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติม.

²⁵ ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499, เข้าถึงได้ที่:

<http://www.krisdika.go.th/librarian/get?sysid=443287&ext=pdf>.

²⁶ ICJ 2019 FOE Online Report, หน้า 51 และ 53; ICJ, ‘ประเทศไทย: คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล ประณามการใช้กฎหมายหมิ่นประมาททางอาญาเพื่อคุกคามอังคณา นีละไพจิตร’, 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562, เข้าถึงได้ที่: <https://www.icj.org/thailand-icj-condemns-the-use-of-criminal-defamation-law-to-harass-angkhana-neelapaijit/>.

²⁷ CCPR/C/GC/34, ย่อหน้า 47.

²⁸ ICJ 2019 FOE Online Report, หน้า 51. รายงานฉบับนี้สืบเนื่องมาจากการยื่นหนังสือเพื่อศาล (amicus curiae) โดย ICJ ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง บริษัท ธรรมเกษตร จำกัด ยื่นฟ้องนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเป็นจำเลย ในความผิดฐานหมิ่นประมาททางอาญา เมื่อปี 2562 โปรดดู: ICJ, ‘ประเทศไทย: ICJ และ Lawyers’ Rights Watch Canada หนังสือเพื่อนศาลในคดีที่นายณานวินเป็นจำเลยและคดีที่นางสาวสุธารี วรรณศิริ เป็นจำเลย’, 25 มกราคม พ.ศ. 2562, เข้าถึงได้ที่: <https://www.icj.org/thailand-icj-and-lrwc-submit-amicus-in-criminal-defamation-proceedings-against-human-rights-defenders-nan-win-and-sutharee-wannasiri/>.

ปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างประเทศ²⁹ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติได้เรียกร้องต่อประเทศไทยเป็นการเฉพาะให้พิจารณายกเลิกฐานความผิดหมิ่นประมาททางอาญา และเน้นย้ำว่าการใช้โทษจำคุกและโทษทางอาญาเพื่อปกป้องชื่อเสียงของบุคคลอื่นเป็นวิธีการที่ไม่ได้สัดส่วน³⁰

3. การจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกและข้อมูลข่าวสาร

รัฐบาลไทยจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและสิทธิในข้อมูลข่าวสารโดยเฉพาะบนสื่อออนไลน์ โดยอ้างเหตุผลด้าน “การสาธารณสุข” และการปราบปรามการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับไวรัสที่ต้องสงสัยว่าเป็น “ข้อมูลเท็จ” การดำเนินมาตรการดังกล่าวขัดต่อพันธกรณีระหว่างประเทศของประเทศไทย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติได้วางแนวทางไว้ชัดเจนว่า คนทุกคน “ต้องสามารถแสดงความคิดเห็นในประเด็นสำคัญในเรื่องที่เป็นประโยชน์สาธารณะ อย่างเช่นการให้บริการทางด้านสาธารณสุข และการรับมือกับวิกฤตทางด้านสาธารณสุข เศรษฐกิจและสังคม รวมไปถึงการแจกจ่ายสิ่งของบรรเทาทุกข์”³¹

ก. การใช้บทลงโทษทางอาญากับการเผยแพร่ “ข้อมูลเท็จ”

กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (“กระทรวงดิจิทัล”) และกองปราบปรามอาชญากรรม สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ได้ดำเนินการจับกุมบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าเผยแพร่ “ข้อมูลเท็จ” เกี่ยวกับโรคโควิด-19 บนสื่อสังคมออนไลน์³² ภายหลังการจับกุม กระทรวงดิจิทัลและศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ออกคำเตือนว่า

²⁹ ข้อ 27 แห่งอนุสัญญาเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา (Vienna Convention on the Law of Treaties หรือ VCLT) บัญญัติว่า “ภาคีฝ่ายหนึ่งไม่สามารถอ้างกฎหมายภายในของตนปฏิเสธเพื่อไม่ให้ไม่ต้องปฏิบัติตามพันธกรณีของสนธิสัญญา” แม้ว่าประเทศไทยไม่ได้เข้าร่วมเป็นภาคีของ VCLT แต่ข้อ 27 อันเป็นบทบัญญัติสำคัญของอนุสัญญาดังกล่าวสะท้อนหลักกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศที่ใช้บังคับกับรัฐโดยทั่วไป ประกอบกับศาลไทยเองก็ให้การยอมรับ VCLT

³⁰ ข้อสังเกตเชิงสรุปของประเทศไทย, ย่อหน้า 36. โปรดดู ‘แถลงการณ์ภายหลังการเยือนประเทศไทยโดยคณะทำงานสหประชาชาติว่าด้วยธุรกิจและสิทธิมนุษยชน’, 4 เมษายน พ.ศ. 2561, เข้าถึงได้ที่: <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22915&LangID=E>.

³¹ สำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights: OHCHR), ‘Asia: Bachelet alarmed by clampdown on freedom of expression during COVID-19’, 3 มิถุนายน พ.ศ. 2563 (‘แถลงการณ์โดย Michelle Bachelet เรื่องโควิด-19, 2020’), เข้าถึงได้ที่: <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25920&LangID=E>.

³² ตัวอย่าง, Post Today, ‘ไล่จับมือโพสต์ข่าวปลอมสร้างความสับสน9ราย’, 16 เมษายน พ.ศ. 2563, เข้าถึงได้ที่: <https://www.posttoday.com/politic/news/621028> (ภาษาไทย); สยามรัฐ, ‘ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมไขว่ผลงานปราบปรามผู้โพสต์ข่าวปลอม/ข่าวบิดเบือน’, 10 กันยายน พ.ศ. 2563, : <https://siamrath.co.th/n/181276> (ภาษาไทย); Manager Online, ‘โดนแจ้งจับแล้ว! หนุ่มเชียงใหม่โพสต์เล่นสงกรานต์ ผิดทั้ง พ.ร.ก.ฉุกเฉิน-พ.ร.บ.

การกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำความผิดซึ่งผู้กระทำอาจต้องโทษปรับและโทษจำคุกภายใต้ พ.ร.บ. การกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (“พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์”) และ พ.ร.ก. สถานการณ์ฉุกเฉิน³³

ตามที่ได้กล่าวไปข้างต้น แม้ว่าการปราบปรามการเผยแพร่ข้อมูลเท็จบนสื่อออนไลน์เพื่อคุ้มครองความปลอดภัยด้านสาธารณสุขในยามเกิดวิกฤตโรคระบาดอาจถือได้ว่าเป็นการกระทำที่มีวัตถุประสงค์อันชอบธรรม แต่การดำเนินมาตรการดังกล่าวต้องสอดคล้องกับหลักความจำเป็นและหลักความได้สัดส่วนด้วย เพื่อให้เป็นไปตามหลักการสองประการข้างต้น หน่วยงานภาครัฐจะต้องเลือกใช้มาตรการที่ล่วงล้ำสิทธิน้อยกว่า เช่น หน่วยงานสามารถใช้วิธีการโต้แย้งข้อมูลข่าวสารที่เห็นว่าไม่ถูกต้อง อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง การดำเนินการตามแนวทางข้างต้นก็ควรจะเป็นเพียงพอสำหรับการบรรลุวัตถุประสงค์ด้านการสาธารณสุข อีกทั้งยังเป็นการเคารพสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและสิทธิในข้อมูลข่าวสาร คณะกรรมการว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights) รับรองความเห็นข้างต้นในแถลงการณ์เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2563 คณะกรรมการยังระบุอีกว่าหน่วยงานภาครัฐต้องให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโรคโควิด-19 “อย่างสม่ำเสมอ ในรูปแบบที่สามารถเข้าใจได้ และจัดทำเป็นภาษาท้องถิ่นและภาษาพื้นเมือง” เนื่องจาก “ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและเข้าใจได้” จำเป็นสำหรับการ “ลดความเสี่ยงในการแพร่กระจายของเชื้อไวรัส” และการรับมือกับข้อมูลเท็จที่เกี่ยวข้องกับโรคโควิด-19³⁴ นอกจากนี้ผู้รายงานพิเศษแห่งสหประชาชาติว่าด้วยเสรีภาพในการแสดงออก (UN Special Rapporteur on Freedom of Expression) กล่าวเน้นย้ำถึงข้อเสนอแนะขององค์การอนามัยโลก (World Health

คอมพ์’, 16 เมษายน พ.ศ. 2563, เข้าถึงได้ที่: <https://mgronline.com/local/detail/9630000039663> (ภาษาไทย); และบีบีซีไทย, ‘วัคซีนโควิด: MDES made complaints against Thai PBS journalist for disseminating fake news concerning allergic reactions to COVID vaccine’, 12 May 2021, available at: https://www.bbc.com/thai/thailand-57082921?at_medium=custom7&at_custom1=%5Bpost+type%5D&at_custom4=7252AA4C-B2EF-11EB-8DEA-19400EDC252D&at_campaign=64&at_custom3=BBC+Thai&at_custom2=facebook_page (ภาษาไทย).

³³ The Thaiger, ‘9 arrested for sharing “fake news” about Covid-19, government handouts’, 6 มิถุนายน 2563 (‘The Thaiger, 6 มิถุนายน พ.ศ. 2563’), เข้าถึงได้ที่: <https://thethaiger.com/hot-news/crime/9-arrested-for-sharing-fake-news-about-covid-19-government-handouts>.

³⁴ คณะกรรมการว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights), ‘แถลงการณ์เรื่องโรคระบาดใหญ่ไวรัสโคโรนา (COVID-19) กับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม’, U.N. Doc. E/C.12/2020/1, 7 เมษายน พ.ศ. 2563, โปรดดู: <https://undocs.org/E/C.12/2020/1>. โปรดดู: ICJ, ‘Living Like People Who Die Slowly: The Need for Right to Health Compliant COVID-19 Responses’, กันยายน พ.ศ. 2563, หน้า 104-114, เข้าถึงได้ที่: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2020/09/Universal-Global-Health-COVID-19-Publications-Reports-Thematic-Reports-2020-ENG.pdf>

Organization) ในประเด็นความจำเป็นในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเชิงรุก ในรูปแบบที่ “รวดเร็ว โปร่งใส และเข้าใจได้ง่าย” เพื่อคุ้มครองสิทธิในสุขภาพ ในรายงานเกี่ยวกับประเด็นโรคระบาดโควิด-19 ซึ่งเผยแพร่เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2563 ³⁵

อีกทั้งยังมีประเด็นความไม่โปร่งใสของกระบวนการการตัดสินใจของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม ซึ่งทำให้เกิดข้อกังขาว่าการจำกัดเนื้อหาบนสื่อออนไลน์เป็นไปเพื่อยับยั้งการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองซึ่งควรได้รับความคุ้มครอง³⁶

ท่ามกลางวิกฤตโรคระบาด ประชาชนอาจตกอยู่ในภาวะที่ตื่นตระหนก และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารโดยไม่ได้พิจารณาความถูกต้องเสียก่อน การกระทำนั้นอาจกระทำไปโดยไม่ได้มีเจตนาร้าย การใช้มาตรการที่เข้มงวดเพื่อห้ามการแสดงความคิดเห็นและข้อมูลข่าวสารบนสื่อออนไลน์ไม่อาจก่อให้เกิดผลดี รังแต่จะสร้างความหวาดกลัวและความตื่นตระหนกเพิ่มขึ้น ดังที่อธิบายไว้ในรายงานฉบับก่อนหน้า หน่วยงานภาครัฐล้มเหลวในการแยกแยะว่าการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารบนสื่อออนไลน์นั้นเป็นไปด้วยเจตนาร้ายหรือกระทำโดยมิชอบหรือไม่³⁷ แม้ว่าข้อ 19 แห่ง ICCPR กำหนดห้ามใช้มาตรการบังคับทางกฎหมายกับ “ข้อความเท็จที่ได้รับ การเผยแพร่เพราะมีเหตุผิดพลาด และปราศจากเจตนาร้าย”³⁸

ข. การปราบปราม “ข้อมูลเท็จ” ข้ออ้างเพื่อจำกัดการแสดงออกและข้อมูลข่าวสาร

หน่วยงานภาครัฐใช้อำนาจตาม พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ และมาตรา 112 และ 328 แห่งประมวลกฎหมายอาญา เพื่อดำเนินคดีประชาชนผู้แสดงความคิดเห็นโดยชอบธรรมและวิจารณ์การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาลในการรับมือกับโรคโควิด-19 ภายใต้การกล่าวอ้างว่าเป็นการสกัดการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเท็จบนสื่อออนไลน์ กลุ่มผู้แทนจากกลไกพิเศษต่าง ๆ ภายใต้คณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ได้กล่าวเน้นย้ำ

³⁵ รายงานของผู้รายงานพิเศษว่าด้วยการส่งเสริมและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในความคิดเห็นและการแสดงออก, ‘Disease pandemics and the freedom of opinion and expression’, UN Doc. No. A/HRC/44/49, 23 เมษายน พ.ศ. 2563, ย่อหน้า 18.

³⁶ Pattamon Anansaringkarn และ Ric Neo, ‘How can state regulations over the online sphere continue to respect the freedom of expression? A case study of contemporary ‘fake news’ regulations in Thailand’, ในวารสาร Information & Communications Technology Law, 11 มกราคม พ.ศ. 2564, หน้า 15 – 16.

³⁷ เนื่องจากมาตรา 14 แห่ง พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ ไม่ได้บัญญัติให้ “เจตนาร้าย” หรือ “โดยมิชอบ” เป็นองค์ประกอบ ความผิด Bangkok Post, 30 มกราคม 2563; Bangkok Post, 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563; The Thaiger, 6 มิถุนายน 2563; The Thaiger, 21 มิถุนายน พ.ศ. 2563.

³⁸ CCPR/C/GC/34, ย่อหน้า 47.

ว่า การจำกัดสิทธิ “เพื่อรับมือกับไวรัสสามารถกระทำโดยต้องไปเพื่อเหตุอันชอบธรรม ได้แก่ การสาธารณสุข และไม่ควรกระทำไปเพียงเพื่อกำจัดผู้ที่เห็นต่าง”³⁹

ในกรณีตัวอย่าง ดนัย อุศมา ศิลปินจากจังหวัดภูเก็ต วัย 42 ปี ถูกจับกุมเมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2563 ในข้อหาการกระทำความผิดตามมาตรา 14(2) แห่ง พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ เนื่องจากเขาได้แสดงความเห็น วิภาควิชาการมาตรการคัดกรองโรคโควิด-19 ที่สนามบินสุวรรณภูมิบนสื่อสังคมออนไลน์⁴⁰ ข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติได้ยกกรณีข้างต้นให้เป็นตัวอย่างของการจำกัด “ประเด็นที่อยู่ในขอบเขตของ ประโยชน์สาธารณะที่เกี่ยวข้องกับโรคโควิด-19” ซึ่งอาจก่อให้เกิดการเซ็นเซอร์ตัวเอง (self-censorship)⁴¹ เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2563 เจ้าหน้าที่ตำรวจตั้งข้อหาการฝ่าฝืน พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ กับเจ้าของเพจเฟซบุ๊ก นินนามชื่อว่า “แหม่มโพธิ์ดำ” ซึ่งเป็นเพจแนวสืบสวนสอบสวน การตั้งข้อหานี้เกิดขึ้นหลังจากเจ้าของเพจได้โพสต์ภาพที่แสดงว่ากลุ่มบุคคลที่เชื่อว่ามีเชื้อไวรัสโควิด-19 นั้นกักกันที่สนามบินสุวรรณภูมิ ซึ่งอาจเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการลักลอบส่งออกหน้ากากไปขายให้แก่ผู้ซื้อในประเทศจีนในขณะที่ภายในประเทศกำลังขาดแคลนอุปกรณ์

³⁹ ผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานในการต่อต้านการก่อการร้าย ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยการสังหารนอกกระบวนการยุติธรรมอย่างรวบรัดและตามอำเภอใจ ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยการส่งเสริมและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในความคิดเห็นและการแสดงออก ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยสถานการณ์ของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยสิทธิเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ และการรวมกันเป็นสมาคม ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยสิทธิในการมีสุขภาพกายและสุขภาพจิต ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยสิทธิในการศึกษา ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยสิทธิในความเป็นส่วนตัว ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยเสรีภาพในการนับถือศาสนา หรือมีความเชื่อ ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยสิทธิที่จะได้รับการพัฒนา ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยสิทธิในการมีที่อยู่อาศัยอย่างเหมาะสม ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในการเข้าถึงน้ำดื่มที่ปลอดภัยและด้านสุขอนามัย ผู้เชี่ยวชาญอิสระว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและการสมานฉันท์ระหว่างประเทศ ผู้เชี่ยวชาญอิสระว่าด้วยการส่งเสริมประชาธิปไตยและความเท่าเทียมกันในระเบียบระหว่างประเทศ ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยความเป็นอิสระของผู้พิพากษาและทนายความ คณะกรรมการในคณะทำงานว่าด้วยการกักขังตามอำเภอใจและคณะกรรมการในคณะทำงานว่าด้วยการบังคับให้สูญหาย หรือการทำให้สูญหายโดยไม่สมัครใจ: OHCHR, “COVID-19: States should not abuse emergency measures to suppress human rights – UN experts”, 16 มีนาคม พ.ศ. 2563, เข้าถึงได้ที่:

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25722>.

⁴⁰ ประชาไท, “Artist arrested for posting “Suvarnabhumi Airport has no screening for Covid-19” while in 14-day self-quarantine after his return from Spain”, 27 มีนาคม พ.ศ. 2563, เข้าถึงได้ที่:

<https://prachatai.com/english/node/8432>. ดนัยได้รับการปล่อยตัวเมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2563 ภายหลังจากถูกคุมขังในสถานีดำรงในกรุงเทพ และศาลอาญากรุงเทพ เป็นเวลา 14 ชั่วโมง; ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, “ให้ประกันแล้ว ศิลปินโพสต์ติงมาตรการคัดกรองโควิดที่สุวรรณภูมิ หลังถูกขัง 14 ชม.”, 24 มีนาคม พ.ศ. 2563, เข้าถึงได้ที่: <https://tlhr2014.com/archives/16645>.

⁴¹ แฉลงการณ์โดย Michelle Bachelet เรื่องโควิด-19, 2020.

ป้องกันส่วนบุคคลอย่างมาก⁴² นอกจากนี้ ICJ ยังได้รับข้อมูลอันน่าเชื่อถือจากนายความว่าเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2564 สภาภาชาตไทย ซึ่งเป็นองค์กรที่ดำเนินการและได้รับงบประมาณจากรัฐ ยื่นฟ้องคดีต่อนักข่าวรายหนึ่งและผู้สื่อข่าวออนไลน์อีกสองราย ในข้อหาหมิ่นประมาททางอาญาตามมาตรา 326 และ 328 แห่งประมวลกฎหมายอาญา สืบเนื่องมาจากการโพสต์ข้อความที่ตั้งคำถามต่อการเพิกเฉยต่อสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ของสภาภาชาตจังหวัดพังงา โดยมีการรายงานว่าจำเลยในคดีดังกล่าวให้การ “รับสารภาพ” ตามข้อกล่าวหาและถูกลงโทษจำคุกเป็นระยะเวลาสามเดือนโดยรอการลงโทษเป็นระยะเวลาสองปี และถูกปรับอีกเป็นจำนวนเงิน 25,000 บาท⁴³

เมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2564 สำนักงานตำรวจแห่งชาติยื่นฟ้องคดี ธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ นักการเมืองฝ่ายค้าน ในข้อหาตามมาตรา 112 แห่งประมวลกฎหมายอาญาที่กำหนดฐานความผิดสำหรับการกระทำความผิดเป็นการหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายพระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์⁴⁴ การยื่นฟ้องคดีสืบเนื่องมาจากคำร้องทุกข์ที่ยื่นโดยกระทรวงดิจิทัลเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2564 จากการแสดงความคิดเห็นของ ธนาธร ในการถ่ายทอดสดผ่านเฟซบุ๊ก ความยาว 30 นาที ในหัวข้อ “วัคซีนพระราชทาน: ใครได้-ใครเสีย?” รายการดังกล่าวมีเนื้อหาเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การบริหารจัดการวัคซีนของรัฐบาลที่พึ่งพาบริษัทแห่งหนึ่งที่ถือหุ้นโดยพระมหากษัตริย์มากเกินไป⁴⁵

⁴² Khaosod English, “Investigators Seeking Mask Hoarding Ring Whistleblower”, 10 เมษายน พ.ศ. 2563, เข้าถึงได้ที่: <https://www.khaosodenglish.com/politics/2020/04/10/investigators-seeking-mask-hoarding-ring-whistleblower/>.

⁴³ การหารือระหว่าง ICJ ร่วมกับนายความชาวไทย สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงทรงดำรงตำแหน่งนายกสภาของสภาภาชาตไทย สภาภาชาตไทยเป็นหน่วยงานที่กำกับดูแลโดยคณะรัฐมนตรี และได้รับการสนับสนุนงบประมาณค่าใช้จ่ายจากรัฐบาล

⁴⁴ Reuters, “Thai police charge politician for insulting king over vaccine remarks”, 30 มีนาคม พ.ศ. 2564, เข้าถึงได้ที่: <https://www.reuters.com/article/us-thailand-politics-vaccine-idUSKBN2BM0UG>.

⁴⁵ Channel News Asia, “Thai government to file royal defamation complaint against opposition figure Thanathorn”, 20 มกราคม พ.ศ. 2564, เข้าถึงได้ที่: <https://www.channelnewsasia.com/news/asia/thai-government-to-file-royal-defamation-complaint-against-opposition-figure-thanathorn-14002118>. หัวหน้าพรรคอนาคตใหม่ได้กล่าวว่าประชาชนมี “สิทธิโดยชอบธรรมทุกประการที่จะตั้งคำถามถึงความพยายามของรัฐบาลในการจัดหาวัคซีนไวรัสโคโรนาผ่านบริษัทที่ถือหุ้นโดยพระราชวัง”; Khaosod English, “Thanathorn Claps Back at Lese Majeste Accusation, Bail Denied in Historic 112 Case”, 21 มกราคม พ.ศ. 2564, เข้าถึงได้ที่: <https://www.khaosodenglish.com/politics/2021/01/21/thanathorn-claps-back-at-lese-majeste-accusation-court-denies-bail-in-historic-112-case/>. อีกทั้งยังการร้องทุกข์ผ่านตัวแทนของนายกรัฐมนตรีสำหรับกรณีนักดนตรีชาวไทยผู้วิจารณ์การจัดซื้อวัคซีนของรัฐบาลแล้วพาดพิงถึง “เจ้านาย” ว่าเป็นการฝ่าฝืนมาตรา

เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2564 องค์การเภสัชกรรมยื่นคำร้องทุกข์ต่อเจ้าพนักงานสืบสวนกล่าวหาว่า นายแพทย์บุญ วนาสิน ประธานกรรมการ บริษัท ธนบุรี เกล็ดแคร์ กรุ๊ป และ ลอย ชุนพงษ์ทอง นักคณิตศาสตร์ ว่าทั้งสองได้กระทำความผิด “ฐานหมิ่นประมาทโดยการโฆษณา” ตามมาตรา 328 แห่งประมวลกฎหมายอาญา จากการแสดงความเห็นต่อการจัดซื้อวัคซีนโควิด-19 จากบริษัทโมเดิร์น โดยทั้งสองกล่าวหาว่าองค์การเภสัชกรรมหากำไรจากการเป็นนายหน้าระหว่างผู้นำเข้าและโรงพยาบาลผู้สั่งซื้อวัคซีน⁴⁶

การดำเนินคดีดังกล่าวขัดต่อพันธกรณีของประเทศไทยภายใต้ข้อ 19 แห่ง ICCPR และในประเด็นดังกล่าว คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติได้ให้การยืนยันว่า “การแสดงความคิดเห็นเพื่อวิพากษ์วิจารณ์ในประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะควรเป็นข้อต่อสู้ที่สามารถยกขึ้นอ้างเพื่อยกเว้นความผิด” สำหรับความผิดฐานหมิ่นประมาทได้⁴⁷

การที่หน่วยงานภาครัฐใช้มาตรการบังคับใช้กฎหมายอย่างกว้างขวางเป็นการขัดขวางการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การอภิปราย และการแสดงความคิดเห็นอันชอบธรรมเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลในการรับมือกับโรคโควิด-19 ซึ่งขัดแย้งกับพันธกรณีของประเทศไทยในการเคารพและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและข้อมูลข่าวสาร และสิทธิในสุขภาพ ตามที่คณะกรรมการว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (Committee on Economic, Social and Cultural Rights) ได้เน้นย้ำถึงหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องกระทำโดยทันทีในการละเว้นการใช้มาตรการเซนเซอร์ หรือปิดกั้น หรือจงใจบิดเบือนข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ หรือการห้ามไม่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ⁴⁸

112 แห่งประมวลกฎหมายอาญา เนื่องจากสามารถสังเกตเห็นได้ว่าเป็นการลบหลู่สถาบัน Bangkok Post, ‘PM's men go after Suthipong again’, 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2564, เข้าถึงได้ที่:

<https://www.bangkokpost.com/thailand/general/2115267/pms-men-go-after-suthipong-again>

⁴⁶ Bangkok Post, ‘GPO sues THG chairman over Moderna vaccine comments’, 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2564, เข้าถึงได้ที่: <https://www.bangkokpost.com/thailand/general/2148683/gpo-sues-thg-chairman-over-moderna-vaccine-comments>. นอกเหนือจากนั้น เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2564 ศ.นพ. ยง ภู่วรวรรณ หัวหน้านักไวรัสวิทยา ได้แจ้งความร้องทุกข์ต่อชายผู้หนึ่งว่ากระทำความผิดฐานหมิ่นประมาททางอาญาโดยการโฆษณาด้วยเอกสารและอาจเข้าข่ายฐานความผิดตาม พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ จากการเพิ่มเติมข้อมูล นพ. ยง ภู่วรวรรณ ในเว็บไซต์วิกิพีเดียฉบับภาษาไทย อ้างว่าเป็น “เซลล์ขายวัคซีน Sinovac ให้กับรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์ โอชา” โปรดดู: Thai PBS, ‘Man faces charges for adding ‘Sinovac salesman’ to Thai virologist’s Wikipedia entry’, 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2564, เข้าถึงได้ที่: <https://www.thaipbsworld.com/man-faces-charges-for-adding-sinovac-salesman-to-thai-virologists-wikipedia-entry/>

⁴⁷ CCPR/C/GC/34, ย่อหน้า 47.

⁴⁸ คณะกรรมการว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (Committee on Economic, Social and Cultural Rights), ‘ความเห็นทั่วไปฉบับที่ 14: สิทธิในการเข้าถึงมาตรฐานสุขภาพที่ดีที่สุดที่สามารถบรรลุได้ (ข้อ

4. ข้อเสนอแนะ

สืบเนื่องจากข้อห่วงกังวลดังกล่าวข้างต้น ICJ จึงจัดทำข้อเสนอแนะให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องของประเทศไทยดำเนินการ ดังนี้

1. ประกันการสื่อสารอย่างเปิดกว้างผ่านสื่อสารมวลชนทั้งบนแพลตฟอร์มสื่อออนไลน์และออฟไลน์ เพื่อช่วยส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลด้านสุขภาพที่เป็นข้อมูลที่มีความถูกต้องทันการณ์ในบริบทของโรคโควิด-19
2. ยุติการคุกคามและการดำเนินคดีในทางมิชอบ รวมทั้งในคดีอาญา กับประชาชนผู้ใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและสิทธิในข้อมูลข่าวสาร โดยอาศัยช่องทางตามกฎหมายและกฎหมายระดับรอง
3. ดำเนินการถอนข้อกล่าวหา พิจารณาออกคำสั่งไม่ฟ้อง รวมถึงละเว้นจากการแจ้งข้อกล่าวหาเพิ่มเติม โดยเฉพาะในชั้นก่อนการเริ่มคดีความ กับประชาชนที่ถูกดำเนินคดีภายใต้บทบัญญัติกฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน หรือมาตรการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน
4. ยกเลิกหรือแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติของกฎหมายอาญาที่กำหนดฐานความผิดอาญาสำหรับสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและข้อมูลข่าวสาร รวมถึงสิทธิประการอื่น หรือจำกัดสิทธิดังกล่าวโดยมิชอบ โดยเฉพาะ พ.ร.ก. สถานการณ์ฉุกเฉิน มาตรา 112 326 327 และ 328 แห่งประมวลกฎหมายอาญา และมาตรา 14 แห่ง พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์
5. รับรองและส่งเสริมให้มีการเยียวยาและการชดเชยที่เหมาะสม เป็นผล และทันที่สำหรับประชาชนผู้ที่ถูกรัฐละเมิดสิทธิจากการกระทำที่เป็นการใช้สิทธิมนุษยชนของตน โดยเฉพาะสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและสิทธิในข้อมูลข่าวสารในบริบทของการจำกัดสิทธิภายใต้สถานการณ์โรคโควิด-19

12)', E/C.12/2000/4, 11 สิงหาคม พ.ศ. 2543, ย่อหน้า 34, เข้าถึงได้ที่:

<https://www.refworld.org/pdfid/4538838d0.pdf>

Commission Members

March 2021 (for an updated list, please visit www.icj.org/commission)

President:

Prof. Robert Goldman, United States

Vice-Presidents:

Prof. Carlos Ayala, Venezuela

Justice Radmila Dragicevic-Dicic, Serbia

Executive Committee:

Justice Sir Nicolas Bratza, UK

Dame Silvia Cartwright, New Zealand

(Chair) Ms Roberta Clarke, Barbados-Canada

Mr. Shawan Jabarin, Palestine

Ms Hina Jilani, Pakistan

Justice Sanji Monageng, Botswana

Mr Belisário dos Santos Júnior, Brazil

Other Commission Members:

Professor Kyong-Wahn Ahn, Republic of Korea

Justice Chinara Aidarbekova, Kyrgyzstan

Justice Adolfo Azcuna, Philippines

Ms Hadeel Abdel Aziz, Jordan

Mr Reed Brody, United States

Justice Azhar Cachalia, South Africa

Prof. Miguel Carbonell, Mexico

Justice Moses Chinhengo, Zimbabwe

Prof. Sarah Cleveland, United States

Justice Martine Comte, France

Mr Marzen Darwish, Syria

Mr Gamal Eid, Egypt

Mr Roberto Garretón, Chile

Ms Nahla Haidar El Addal, Lebanon

Prof. Michelo Hansungule, Zambia

Ms Gulnora Ishankanova, Uzbekistan

Ms Imrana Jalal, Fiji

Justice Kalthoum Kennou, Tunisia

Ms Jamesina Essie L. King, Sierra Leone

Prof. César Landa, Peru

Justice Ketil Lund, Norway

Justice Qinisile Mabuza, Swaziland

Justice José Antonio Martín Pallín, Spain

Prof. Juan Méndez, Argentina

Justice Charles Mkandawire, Malawi

Justice Yvonne Mokgoro, South Africa

Justice Tamara Morschakova, Russia

Justice Willly Mutunga, Kenya

Justice Egbert Myjer, Netherlands

Justice John Lawrence O'Meally, Australia

Ms Mikiko Otani, Japan

Justice Fatsah Ouguergouz, Algeria

Dr Jarna Petman, Finland

Prof. Mónica Pinto, Argentina

Prof. Victor Rodriguez Rescia, Costa Rica

Mr Alejandro Salinas Rivera, Chile

Mr Michael Sfard, Israel

Prof. Marco Sassoli, Italy-Switzerland

Justice Ajit Prakash Shah, India

Justice Kalyan Shrestha, Nepal

Ms Ambiga Sreenevasan, Malaysia

Justice Marwan Tashani, Libya

Mr Wilder Tayler, Uruguay

Justice Philippe Texier, France

Justice Lillian Tibatemwa-Ekirikubinza, Uganda

Justice Stefan Trechsel, Switzerland

Prof. Rodrigo Uprimny Yepes, Colombia

**International
Commission
of Jurists**

9/4 Muban Seefah,
Soi Phahonyothin 9,
Phahonyothin Road,
Samsennai, Phayathai,
Bangkok 10400

t +66 2 61 98 477/478

f +66 2 61 98 479

www.icj.org